

Táncoló fehér elefántok

A Krisna-hit története,
gondolatvilága
és a magyar társadalommal
való kapcsolatrendszer

Tasi István
(Ísvara Krisna dásza)

Az alábbi tanulmányban szeretném összefoglalni mindazokat az alapvető tudnivalókat, amelyek a Magyarországon mára már általánosan ismert Krisna-tudatú Hívők Közösségével kapcsolatban érdekesek lehetnek a vallási jelenségek, kisebbségek, vagy egyszerűen a társadalmi történések iránt érdeklődők számára. A vaisnava filozófia alapvető mondanivalója mellett igyekszem bemutatni e vallás indiai és nyugati történetének főbb eseményeit, valamint a „krisnásság” mibenlétét, a hívők életét. Végezetül áttekintem, hogy milyen módokon áll kapcsolatban e vallási közösség a magyar társadalommal általában, és felsorolok néhány tanulmányt illetve könyvet, ahonnan az érdeklődők további információkhoz juthatnak. A terjedelmi korlátok miatt egyik témával sem áll módomban igazán mélyen foglalkozni. Inkább a közönség általános, több szempontú bemutatására, semmint az egyes területek részletes vizsgálatára vállalkoztam.

A Krisna-hit alapvető tanításai

A Krisna-hit teológiai tételei olyan ősi indiai írásokon alapulnak, mint például a *Védák*, az *Upanisadok*, a *Puránák*, vagy a *Mahábhárata* eposz részét képező *Bhagavad-gítá*. A hívek ezen írások összességét „védikus írások” névvel illetik, a nyugati indológusok, történészek viszont általában csak az eredeti négy *Véda* (*Rig*, *Jadzsúr*, *Száma* és *Atharva*) megnevezésére használják a „védikus irat” kifejezést. A Krisna-hit mai gyakorlatában a legkiemelkedőbb jelentőséggel (a néha „India Bibliájának” is nevezett) *Bhagavad-gítá*, illetve a *Puránák* közül a *Srímád Bhágavatam* áll.

A Krisna-hit egyik legfontosabb tétele – a hinduizmus körén belül általánosan elfogadott – lélekvándorlás gondolata. Eszerint az ember (és minden más lény) nem a testének tekintendő, hanem egy örök, láthatatlan, transzcendentális természetű léleknek, amit szanszkritul *átmának* (önvalónak) neveznek. Ez a természetfeletti „részcseke” ebben a világban különféle testeket ölt magára és vet le magáról, ahogyan a ruháinkat cseréljük. A lélek léte örök, azonban az anyagi testek romlandóak: megöregszenek és elpusztulnak. Így a lélek egy új testbe kényszerül vándorolni. Hogy milyen testbe kerül, az a korábban elkövetett tetteinek erkölcsi súlyától függ. Az élőlények sorsát szabályzó törvényszerűséget *karmának* nevezik, amit cselekedeteivel maga az élőlény alakít ki. Vagyis mindenki a maga sorsának – és jövődöbeli testének – a „kovácsa”.

Az *átmá* (lélek) egyaránt megszülethet növényi, állati, vagy emberi testekben – az élet forrása, a lélek minden fajban egyforma, csupán az öltözet különbözik. Ez a felfogás az egyik oka az Indiában széles körben elfogadott erőszaknélküliségnek, az állatok iránti könyörületességnek, illetve a vegetarizmusnak is.

A *vaisnava* teológia szerint Isten megértésének különböző fokozatai vannak. Az Ő energiái mindent áthatóak, ám az energiák forrása végeredményben egy Legfelsőbb Személy, aki egészen személyes jellemvonásokkal rendelkezik: formája van, cselekedetei, szokásai és különleges tulajdonságai. Ez nem azt jelenti azonban, hogy a földiekhez hasonló, anyagi teste lenne, hanem transzcendentális, soha nem öregedő és el nem múló, gyönyörrel teli, lelki testtel rendelkezik. Ezt a perszonális Istent nevezik Krisnának, ami arra utal, hogy fenséges tulajdonságai által „mindenkit vonz”.

Az egyéni élőlények, parányi lelkek eredendően Krisna társaságában, a lelki világban éltek, de szabad akarataikat rosszul használva elfordultak Tőle, és így az anyagi világba zuhantak. Ezt a világot éppen azért hozza létre a Teremtő, hogy helyet biztosítson a függetlenségre vágyó, önző lelkeknek. Az anyagba esett lélekszikrák valódi kilétükről megfélemlenve különböző anyagi burkolatokat (testeket) öltenek magukra, és ezen keresztül próbálják élvezni létüket. Azonban az anyagi világ alacsonyabb rendű természete és mulandósága révén soha nem teheti elégedetté az elveszett boldogságukat kutató élőlényeket. Isten időről időre különböző formákban alászáll ebbe a világba, éppen azért, hogy emlékeztesse a dzsívákat (a parányi lelkeket) elfelejtett helyzetükre, régen elhagyott otthonukra, és a Hozzá fűződő kapcsolataikra. Az ilyen formában megjelenő isteni lényeket inkarnációknak, szanszkritul *avatár*áknak nevezik. Isten olykor személyesen jön el a Földre, de van, amikor egy parányi lelket küld el, megbízva őt üzenete hirdetésével. E gondolkodásmódból adódik a hinduizmus eredendő toleranciája a különféle vallások iránt: ha más vallások hívei egy másik szentírást és vallási tanítót követnek is, végső soron a tanítások forrása ugyanaz a Legfelsőbb Lény, aki segíteni igyekszik a különböző helyen és időben élő lelkeken.

Isten a kinyilatkoztatáson keresztül, és a tanítómesterek által mutatja meg azt a módszert, ahogy a lélek újra eljuthat eredeti otthonába, vissza Istenhez. A szentírások tanulmányozása, egy hiteles lelki tanítómester elfogadása és követése elengedhetetlen feltételek ehhez az „üdvözüléshez”, a lélekvándorlás körforgásából való megszabaduláshoz. Emellett a lelki gyakorlónak fontos erkölcsi követelményeknek is eleget kell tennie (például tartózkodás a kábító- és mámorítószerektől, a húsevéstől), és rendszeresen ismételnie kell Istennek a védikus írásokban kinyilatkoztatott neveit: *Haré Krisna, Haré Krisna, Krisna Krisna, Haré Haré, Haré Ráma, Haré Ráma, Ráma Ráma, Haré Haré*, melyek fontosságát a jelenlegi korszakban a védikus írások különösen hangsúlyozzák. A lelki élet szabályait komolyan követő hívő megszabadul múltbeli rossz tetteinek minden következményétől (*karmájától*), és végül teste elhagyása után nem kell egy újabb evilági testben megszületnie, hanem elfoglalja helyét a lelki birodalomban, mint a Legfelsőbb Lény egyik örök társa. Ez a Krisna-hívők életének végső célja.

A legősibb emlékek

A hinduizmus gyökerei az emberiség ősi múltjába nyúlnak vissza, ami megnehezíti kezdete időpontjának pontos meghatározását. Annyi bizonyos, hogy a mai hindu kultúra egyes jegyeit már a több ezer éves Indus-völgyi civilizációban is fellelhetjük (a legrégebb feltárt leletek i. e. 3-4000-ből származnak). A hinduizmusban szentként tisztelt védikus írások hagyománya szerint viszont a bennük foglalt tanítások időtlen, isteni törvények, melyek lejegyzésére körülbelül ötezer éve került sor.

A ma összefoglalóan „hinduizmus”-nak nevezett vallások közül legjelentősebb a *vaisnavizmus* (Visnu, illetve Krisna tisztelete), a *saivizmus* (Siva tisztelete) illetve a *saktizmus* (az isteni energia tisztelete). A vaisnavák létszámát jelenleg félmilliárdra becsülik, legnagyobb részük természetesen Indiában él. A védikus írások minden típusában (*Védák*, *Upanisadok*, *Puránák*, eposzok) találunk Visnura illetve Krisnára vonatkozó utalásokat és leírásokat.

A *vaisnavizmus* régészeti is igazolható jelenlétéről tanúskodik például a Besnagar közelében álló, i.e. 2. évszázadból származó oszlop, amelynek felirata szerint felállítója Visnu híve volt. Az i. e. 1. évszázadból Visnut ábrázoló pénzérméket is ismerünk.

A *vaisnava* hitnek négy fő iskolája, tanítványi láncolata van, amelyek kiemelkedő tanítóikról kapták nevüket. A nyugaton ismert Krisna-hit a Brahmával kezdődő láncolat része.

Az i. sz. 10. században India-szerte virágzó *vaisnava* közösségek létezéséről tanúskodnak az adatok. Dél-Indiában élt a máig népszerű *Jamunácsárja* (916-1036) és *Rámánudzsa* (1017-1137), akik mindketten nagy *vaisnava* tanítók voltak. Utóbbit a *vaisnava* hittételek első nagy rendszerezőjének is tekintik.

A bengáli vaisnavizmus

E *vaisnava* láncolat következő kiemelkedő személyisége *Madhvácsárja* (1238-1317), aki amellet, hogy a dualista filozófia tanítójaként vált híressé, termékeny irodalmi munkásságot is folytatott. Kommentárokat írt különböző védikus írásokhoz, összegezte a *vaisnava* filozófia alapelveit, és költeményeket is szerzett.

A 15. században a *vaisnavizmus* kultúrája Kelet-Indiában, Bengálban virágzott leginkább. Itt jelent meg minden idők egyik legnagyobb *vaisnava* tanítója, Srí Csaitanja Maháprabhu (1486-1533), akit követői Krisna (Isten) földi megjelenéseként tisztelnek. Csaitanja amellet, hogy mély filozófiai tanításokat hirdetett, a vallásosság legfőbb gyakorlatként a Haré Krisna, Haré Krisna, Krisna Krisna, Haré Haré, Haré Ráma, Haré Ráma, Ráma Ráma, Haré Haré ima éneklését ajánlotta. Tevékenysége lelki forradalmat hozott a középkori India életébe, mert visszatérve a védikus írások eredeti szelleméhez – és szembeállva a merev kasztrendszerrel – az Isten iránti odaadást mindenki számára elérhetővé tette. A. L. Basham, az Australian National University Ázsiai Civilizációk Tanszékének vezetője így nyilatkozott róla: „Feleslegesnek minősítette a tradicionális rituációkat, mondván, hogy nem szükségesek a felszabaduláshoz. Ami etikai hangsúlyait illeti, barátságot és testvériséget tanított, és az emberek egymás iránti szeretetét...”

Srí Csaitanja követői

Srí Csaitanja örökségét hat legbensőségebb követője, a Gószvámik vitték tovább. Tevékenységük nyomán kétszázötvenkilenc könyv, és számtalan feljegyzés készült Csaitanja életéről és a *vaisnava* tanok lényegéről.

A 19. század egyik nagytudású lelki tanítómestere, Sríla Bhaktivinóda Thákura (1838-1914) volt, aki egy angol nyelvű műve révén 1896-ban nyugati akadémikusokkal is megismertette a *vaisnava* tanításokat, hazájában pedig fellendítette Krisna imádatának gyakorlatát.

A kedvező fogadtatás után fia, Sríla Bhaktisziddhánta Szaraszvatí lépett apja örökébe (1871-1937). Egy egész Indiára kiterjedő *vaisnava* szövetséget hívott életre, s angol nyelvű könyveket írt és fordított.

Krisna tisztelete Indián kívül

Bhaktisziddhánta Szaraszvatí több tanítványát is megbízta, hogy ismertessék meg a nyugati világgal Srí Csaitanja tanítását, a Krisna-tudatot. Az 1930-as évek missziói azonban nem találtak táptalajra a világháború felé sodródó Európában. A legkiemelkedőbb tanítvány azonban, A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupāda, miután magyarázatot írt a *Bhagavad-gítá* verseihez és hazájában elismert lelki tanítóvá vált, 1965-ben – majd’ hetven éves korában – élete legnagyobb és legkockázatosabb vállalkozásaként egy teherhajó fedélzetén elindult az Amerikai Egyesült Államokba, hogy megismertesse a *vaisnava* lelki elveket az egyre fogyasztóibbá váló nyugati világgal. Rendkívüli erőfeszítésének, lelki erejének és tiszta odaadásának köszönhetően 1966 júliusában sikerült létrehoznia a Krisna-tudat Nemzetközi Szervezetét (International Society for Krishna Consciousness, ISKCON). Tanításainak sikere abban rejlett, hogy a *vaisnava* gondolatok és lelki gyakorlatok nyugaton való tolmácsolása közben az ősi hagyomány szellemiségét egyáltalán nem sértette meg.

Élete hátralévő részében több mint hatvan kötetnyi könyvet írt és fordított le, több mint száz templomot alapított meg, valamint iskolákat és farmközösséget hozott létre. Küldetését végül siker koronázta: megismertette az egész világgal az addig ismeretlen Krisna-hitet, a *vaisnavizmus* tanításait és gyakorlatát.

A hatvanas évek végén - hetvenes évek elején Sríla Prabhupáda első tanítványai közül sokan az akkor divatos „ellenkultúra” követői közül kerültek ki. A hippikultúra a fiatalok tömegét vonzotta akkoriban, lázadésképpen a konformizmussal, a fogyasztói társadalom kispolgáriságával szemben. Ezt a lázadást öltözékükkel, hajviseletükkel, a mámorítószerrek iránti vonzalmukkal egyaránt kifejezésre juttatták. Ebbe a „feelingbe” beletartozott a keleti kultúrák és filozófiák iránti érdeklődés is, ami sokakat az éppen felbukkanó Krisna-hit megismerésére ösztönzött. Azok, akik valóban Prabhupáda (vagyis ezzel együtt Krisna) követőivé váltak, társadalmi szempontból tulajdonképpen „kétszer kiszállók” voltak. Először elhagyták szüleik „normál” társadalmát az ellenkultúráért, majd egy nagyszabású vallási szervezethez csatlakoztak – s ezáltal egy ősi, tiszteletreméltó lelki tradíció örökösévé váltak. Azonban ők maguk nem úgy látták, hogy egyféle „hagyományos hindu struktúrába” illeszkedtek volna be. A Sríla Prabhupáda által közvetített látásmód egészen más volt. A vallást az emberi létezés lényegének tekintette (szanszkrit szóval az ember *dharmájának*), ami felette áll a vallási kategóriáknak és elnevezéseknek. A *dharma* a dolgok lényegi természetére utal. A cukor *dharmája*, hogy édes, a tűzé, hogy fényes és meleg. Prabhupáda azt tanította, hogy minden élőlény (lélek) alapvető *dharmája*, hogy a Legfelsőbb Lelket szolgálja, mert ez természetes tevékenységük. Így a vallás ebben az értelmezésben egy megjelölésektől mentes, odaadó attitűdöt jelent, függetlenül a vallásgyakorlók nemzetiségétől, ruházatától, vagy az általuk követett rituáléktól. A *dharma* értelmében gyakorolt vallásosság másik jellemzője, hogy nem jelenthet a mindennapi élettől elkülönített, specializált tevékenységet („vasárnapi vallásosságot”), hanem a napi tevékenységeknek az állandó összefonódását a lelki tevékenységekkel és az Isten-tudatú gondolkodással az élet minden területén. Ez az élet „maradék-talan szakralizációja”, amely a nagy vallási tradíciók ortodox irányzataira általában jellemző.

Felvetődik a kérdés, hogy az „anyaország”, vagyis India lakói hogyan tekintettek illetve tekintenek a nyugati Krisna-hívőkre. Amikor első amerikai tanítványaival együtt Sríla Prabhupáda Indiába látogatott, megállapítása szerint az emberek úgy néztek a hívekre, mint „a táncoló fehér elefántokra”. A táncoló elefánt ritka. A fehér elefánt is ritka. A táncoló fehér elefánt azonban már nagyon ritka. A hagyományos indiai viseletbe öltözött, mantrákat ismétlő amerikaiak nem kisebb meghökkenést keltettek az indiaiakban, mint egy táncoló fehér elefántcsorda, hiszen a történelemnek addig a pillanatáig egyetlen nyugati, a *vaisnavizmust* nyíltan gyakorló emberrel sem találkoztak.

A hinduizmus egyes merevebb, kulturális fensőbbrendűségtől átítatott szemléletű követői akkor (és néha napjainkban is) fenntartásaikat hangoztatták, mert szerintük „hindunak születni kell”. A *vaisnava* felfogás szerint azonban a test színe és születési helye másodlagos: a vallási iratok alapján bármely föld szülötte elérheti a legfelsőbb helyet, Isten birodalmát, ha az ehhez szükséges életmódot és tisztulási folyamatot követi. Az e felfogást ismerő indiai hívek testvérként üdvözlik nyugati hittársaikat, ahogy azt két indiai látogatásom alkalmával magam is tapasztaltam. Sőt mi több, néha a falvak lakói szenteknek kijáró tisztelettel, földre borulva köszöntik az arra járó, nyugati hívőkből álló zarándokcsapatokat.

A Magyarországi Krisna-tudatú Hívők Közössége

A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupáda e világból való eltávozása után tanítványai és követői folytatták küldetését. Hazánkban 1976 óta vannak Krisna-hívők, a Magyarországi Krisna-tudatú Hívők Közössége (MKTHK) pedig 1989-ben vált hivatalosan is bejegyzett egyházzá. A rendszerváltás előtt az egyház illegalitásban működött: a hazánkba látogató lelki tanítómesterek parókában és civil öltözékben lépték át a határt. A nyolcvanas években egy belső válság következtében a hívek egy jelentős csoportja elhagyta az egyházat, és önálló közösséget alapított. A magyarországi ISKCON a nyolcvanas évek végén, *Sríla Sivaráma Szvámi Mahárádzsa* rendszeres látogatásainak eredményeképpen kelt újra életre. Az újságírók becslései szerint 1993-ban már a lakosság fele tudott a Krisna-hívők magyarországi létezéséről illetve tevékenységeiről. A hazai „táncoló fehér elefántok” nem váltottak ki kevesebb érdeklődést, mint az Indiába látogató nyugati krisnások. Egyik oka ennek a nyilvánvalóan nagy földrajzi és kulturális távolság a kereszténység és a hinduizmus között, valamint a hívek indiai öltözete, amit nyilvános rendezvényeken viseltek. Miből is áll ez? A hölgyek hosszú selyemanyagot, *szárit* öltönek magukra, amit meghatározott módon hajtogatva kell felvenni. Ez a színes, mintás ruházat – amely a fejtetőt is befedi – egzotikus megjelenést kölcsönöz viselőjének. A férfiak *dhótít* hordanak, ami a lábukat borító (fehér vagy sáfrányszínű) vászonanyag – eredendően szintén egy hosszú textília, amelyet a hagyomány szerint hajtogatva öltönek magukra. Ehhez felsőruhaként egyszerű szabású, rövid vagy hosszú ujjú inget hordanak. Az öltözékek egytől egyig Indiából származnak. A keleties megjelenést erősíti a Gangesz agyagával felfestett sárgásfehér homlokjel is – a *vaisnavák* hagyományos *tilakája*. A férfiak feje kopasz, csupán fejük hátsó részén hagynak meg egy kis hajtincset. Ez az extrém külső nyilvánvalóan nem hagyta hidegen a szocializmus egyenruháiból éppen kibújt társadalmat.

A krisnások megjelenése egyszerre volt a világnézeti pluralizmus szimbóluma – és mint ilyen, üdvözlésre méltó –, ugyanakkor ismeretlensége folytán természetesen előítéleteket és ellenérzéseket vont maga után. A vélemények polarizálódásában nyilvánvalóan szere-

pet játszott a Krisna-hívők nyilvános adománygyűjtése. Ennek során a hívők megállítják az utcán a járókelőket – illetve lakásokba csöngetnek be –, s bemutatják a Sríla Prabhupáda által írott könyveket abban a reményben, hogy felkeltik az illető érdeklődését, és könyvet tudnak adni neki adomány fejében. A „befogadó társadalom” tagjai részéről felmerülő véleményeket villantja fel Kocsis Gabriella antropológushallgató dolgozata. Terepmunkája során elkísérte a Krisna-hívő könyvterjesztőket, és olyan embereket szólított meg, akik éppen akkor találkoztak velük. Negyvenhárom emberrel beszélt így, akik közül a többség, huszonegy inkább pozitívan viszonyult a hívekhez, tizenketten negatívan, tízen pedig semlegesén. Néhány tipikus kritikus vélemény:

„Ez Európában idegen vallás, Indiában van a helye.” (73 éves hölgy)

„Ez tulajdonképpen kivonulás a társadalomból, menekülés.” (22 éves jogáshallgató)

„Szerintem családi problémák állnak a háttérben.” (Gimnáziumi tanárnő)

„Hülyeségnek tartom, amíg fiatal az ember, addig sok mindent ki kell próbálnia, később jön majd rá, hogy nem élte ki magát.”

Elismerő vélemények:

„Nekem nagyon szimpatikus, hogy bioéletet élnek, manapság fontos a környezetvédelem.” (49 éves férfi)

„A legszimpatikusabb az, hogy meg tudják önmagukat tartóztatni, ahogy fel tudják használni a belső energiáikat.”

„Érdekelnek a keleti vallások, olyan rejtélyesek. Azok az emberek nyugodtak, nem rohannak.”

„Nagyon kedvesek, barátságosak. Irigylem is őket, mert boldognak látom őket.”

A megkérdezettek kevés ismerettel rendelkeztek a vallásról. Az utcai tapasztalatokon kívül a minta több mint felének ismeretei a rádióból és a televízióból származtak.

A honi „krisnás történelem” következő fejezeteként 1991-ben fellépett Németh Géza református lelkész, aki valótlan vádpontokra épülő támadást indított több tucatnyi napilapban a Krisna-hit, illetve más felekezetek ellen. Az MKTHK végül jogainak védelmében bírósághoz fordult, amely eltiltotta a lelkészt a további jogsértéstől.

Mindeközben azonban a hinduizmus hazai képviselőiről szóló hiteles tudásanyag alig-alig bővült – a viták keresttüze ugyan ráterelte a figyelmet a krisnás egyházra, de bővebb, alaposabb információkat alig szolgáltatott róla. Kevesen tudták – és talán tudják –, hogyan is élnek a Krisna-hívők, és egyházuk milyen tevékenységeket folytat.

Mitől „krisnás” valaki?

Csakúgy, mint más egyházak, vallások esetén, itt is nehéz megállapítani, hogy mitől hívő a hívő, ezért a vallásgyakorlók pontos létszámát sem könnyű meghatározni. A keresztény egyházaknál támpontot jelenthet a megkeresztelték száma, bár ez nyilvánvalóan nem azonos a vallás valódi követőinek a számával. A magyar Krisna-hívők (egy-két újdonsült Krisna-bébi kivételével) mind személyes döntés alapján váltak e vallás tagjává. Azonban a lelki gyakorlat intenzitásának különböző fokozatai vannak, és nehéz megállapítani, hogy honnan kezdjük a számolást.

A Magyarországi Krisna-tudatú Hívők Közösségének magját a templomokban és központokban élő szerzetesek alkotják. Ilyen központok vannak jelenleg Budapesten, Somogyvámoson, Debrecenben, Egerben, Miskolcon, Pécsen, Szegeden, Szolnokon, Kecskeméten és Győrben. A központokban lakó hívők tulajdonképpen a „főállású” krisnások, akik idejük jelentős részét az egyház tevékenységeinek (ételosztás, könyvosztás, adminisztráció stb.) végzésére fordítják.

A templomi élet tanulóidőt jelent azok számára, akik szeretnék mélyebben megismerni a *vaisnava* filozófiát és életmódot. A mindennapok során a hívek az indiai lelki kultúra különféle oldalait ismerik meg: főzni tanulnak, tanulmányozzák a védikus filozófiát és viselkedési szabályokat. Tradicionális hangszereken tanulnak, és a szankszrit nyelv alapjait is elsajátítják. Lehetőség nyílik egy négylépcsős filozófiai képzésen való részvételre is, ahol az egyes szintek teljesítéséről az ISKCON igazolást ad.

A templomi képzés egyúttal a személyes jellemvonások fejlesztését is szolgálja; egyszerű életre, szerénységre és alázatra nevel. A szervezet tagjainak mindennapjai a lemondás, a tisztaság, a kegyesség és az igazságosság jegyében telnek. Követik a Krisna-tudatú mozgalom általános szabályait:

- nem esznek húst, halat és tojást;
- nem fogyasztanak kábító- és mámorítószereket (beleértve az alkoholt, a kávé és a cigarettát is);
- nem játszanak szerencsejátékokat;
- nemi életet csak házasságon belül, gyermeknemzés céljából élnek.

A szabályok követése az érzékek tisztítása és az elme szabályozása érdekében szükséges, valamint a tanítások szerint segít fenntartani a minden élő iránti könyörületesség érzését; békessé és kiegyensúlyozottá teszi az embert az állandóan rázúduló anyagi vágyak közepe is, és lehetőséget nyújt a lelki boldogság megízlelésére.

A templomnak a hívek (bhakták) képzésén túl fontos célkitűzése a Krisna-tudat széleskörű megismertetése és terjesztése is. Ennek érdekében a templomban nyilvános programokat tartanak, és innen járnak ki a hívek a könyveket terjeszteni, illetve prédikálni. A szerzetesek meghatározott napirend szerint élnek: a rendszeresség és a pontosság fontos szerepet játszik a lelki élet gyakorlatában. Kiseb változásokkal minden ISKCON-templomban a következő napirend érvényesül:

Reggeli program:

- 4.00 A hívők felkelnek, zuhanyoznak, testüket agyagjelekkel díszítik és tiszta ruhát vesznek.
- 4.30 Az első énekes ceremónia az Úr Krisna tiszteletére, melyet *mangala-áratínak* neveznek.
- 5.10 Meditációs időszak, a *Haré Krisna* mantra ismétlésével, imafüzér használatával.
- 7.00 Isten *múrti* formájának üdvözlése.
- 7.05 Zenés szertartás az ISKCON alapító tanítómestere, Sríla Prabhupáda tiszteletére, utána közös éneklés és tánc.
- 7.30 Felolvasás és előadás a szentírások alapján.
- 8.30 Reggeli étkezés, utána mindenki napi munkájához lát.

A bhakták (hívek) szolgálatát egyrészt személyes képességeik, másrészt az egyház szükségletei határozzák meg. A központokban lakók élete változatosan telik, a sokszínű napi tevékenységek megszervezése gondos munkát igényel. Néhány ember feladata a templom működéséhez szükséges dolgok beszerzése, a főzés, valamint a templom rendbentartása. Mások az „Ételt az életért” programok megszervezésével és lebonyolításával foglalkoznak. A könyvterjesztők utcán, üzletekben és házról-házra járva árusítják Sríla Prabhupáda könyveit. Megint mások a templomi oltár díszítésével, és más papi teendőkkel vannak elfoglalva. Néhányan könyveket fordítanak, mások pedig a médiával és más egyházakkal tartják a kapcsolatot. Rendhagyó programok (például fesztiválok) esetén számos egyéb tennivaló is adódik. A hívők mindennapjai tehát a lelki gyakorlatok fenntartása mellett intenzív munkával telnek, hajnali négy órától este kilencig.

A *vaisnava* kultúra elsajátításával töltött néhány év után a szerzetestanulók saját elképzelésük és lelki tanítómesterük tanácsa alapján döntenek arról, hogy továbbra is szerzetesként kívánnak élni, vagy pedig megházasodnak, és a családos élet keretei között gyakorolják tovább a lelki életet. A Krisna-hit tehát nem utasítja el, sőt bátorítja a házasságot, amely a lelkészek (bráhmanák) számára is lehetséges.

Az itt vázolt viszonylag szigorú életmódot azonban csak a mintegy háromszáz fős, teljesidős hívőtábor tagjai követik. Ez azonban korántsem jelenti „az egyházat”. A hívek és szimpatizánsok többsége saját otthonában él, és munkája vagy tanulmányai mellett gyakorolja a vallást. Természetesen ez korántsem jelent olyan életmódbeli kötöttségeket, mint a központokban élőké. Vannak persze olyanok, aki saját otthonukban is minden erkölcsi előírást ugyanolyan pontosan betartanak, mint a templomi hívek – ami az avatott hívek számára (akik elfogadták egy lelki tanítómester irányítását) kötelező is. Vannak azonban sokan, akik a saját elkötelezettségük mértékéhez, egyéni lehetőségeikhez igazítják lelki gyakorlatukat, így például kevesebb időt töltenek naponta mantra-meditációval, vagy nem követik az összes életmódbeli korlátozást, csak néhányat közülük stb. E változatos összetételű gyülekezet tagjainak száma a becslések szerint 10-12 ezerre tehető.

Az MKTHK és a magyar társadalom érintkezési felületei

A következő felsorolás (amelynek sorrendje teljesen esetleges) egyrészt segít megismerni az egyház legfontosabb tevékenységeit, másrészt feltárja, hogy a Krisna-hívőkről kialakult benyomások milyen forrásokból származhatnak, vagyis milyen impulzusok határozzák meg a társadalomban kialakult „Krisna”-képet.

Könyvárusítás. Ahogy már említettem, A.C. Bhaktivedanta Swami könyveinek nyilvános árusítása az egyház egyik legfontosabb tevékenysége, amely egyrészt a *vaisnava* filozófia bemutatását szolgálja, másrészt hozzájárul a közösség anyagi fenntartásához. A érintkezési felület nagyságát tekintve talán ez a legjelentősebb, mivel a könyvek árusítása egész évben zajlik (november-december folyamán a legintenzívebben), és ezáltal gyakorlatilag a társadalom minden rétegével személyes kapcsolatba kerülnek.

Vissza Istenhez Magazin. A korábban Hare Krisna Magazin címet viselő kiadvány évente 2-4 alkalommal jelenik meg. Célja, hogy rövidebb cikkek formájában ismertesse meg az olvasókat a Krisna-tudat alapelveivel, a közösség tevékenységeivel. Nagy kihívást jelent a szerzők és a szerkesztők számára, hogy érthetően „fordítsák le” a védikus kultúrát a magyar olvasóközönség számára. Terjesztése a könyvekhez hasonlóan történik.

Éttermek. Több városban működnek vegetáriánus Govinda éttermek, amelyek egészséges, és hindu módra megáldott ételeket árusítanak. Az ízletesen berendezett éttermek anyagilag is rentábilisak.

Egyéb kiadványok. Az egyház alkalmilag más újságokat, szóróanyagokat is készít, amelyek segítségével bárki képet kaphat a hívek életmódjáról, világfelfogásáról, tevékenységeiről. Néhány évvel ezelőtt jelent meg a „Krisna-tudat Magyarországon” című kiadvány, amely minden alapvető információt tartalmaz egy rövid füzet formájában. Kézírtos formában elkészült az egyház katekizmusa is, amely kérdés-felelet formában dolgozza fel a vallás történetét, a hívek életmódját és a *vaisnava* filozófiát.

Sajnos az objektíven tájékoztató kiadványok hatását csökkenti, hogy időnként megjelennek politikai indíttatású, vagy más egyházak, „szektaellenes” szervezetek által kiadott (általában idegen nyelvű kiadványokból fordított) könyvek, amelyek – más közösségekkel együtt – hamis (vagy egyoldalú) információkkal, látványosan rosszindulatú módon próbálják bemutatni az ISKCON-t. Fájdalmas, hogy néha a magyar egyházi könyvkiadók is teljesen kritikátlanul megjelentetnek ilyen műveket (az egyik ilyen legutóbbi „remekmű”: Kurt-Helmuth Eimuth: *A szektások gyermekei*. Budapest, Herder, Ecclesia/Kairosz). Az előítéletek erősítésén és a pánikkeltésén kívül ezeknek nincs gyakorlati hasznuk.

Ételt az Életért Szegényélelmezési Program. Az ISKCON nemzetközi vegetáriánus ételosztó programja, amely Magyarországon közhasznú alapítvány formájában működik, és alkalmanként állami támogatásokat is kap. A karitatív munka főként a hajléktalanok és a nagycsaládosok megsegítésére irányul, számukra állandó ingyenkonyha működik Újpesten. Egyéb nyilvános ételosztási akcióik is vannak, például karácsony tájékán. A média jóvoltából az ételosztásról a nagyközönség is értesül, és a visszajelzések szerint ez feltétlen társadalmi elismerést biztosít a közösségnek.

Krisna-völgy, Indiai Kulturális Központ és Biofarm. A Balatontól 30 kilométerre fekvő biofalú több mint száz hívőnek ad otthont. A folyamatosan fejlődő települést évente kb. 15000 ember látogatja meg, így nyilvánvalóan nagy befolyással van a Krisna-hitről a társadalomban kialakult kép milyenségére.

Bhaktivedanta Kulturális és Tudományos Intézet. Az intézmény a nyugati tudományágak és a *vaisnava* kultúra és filozófia széleskörű összehasonlító vizsgálatával illetve bemutatásával foglalkozik. Tevékenységei:

1. Hittudományi főiskola létrehozása és működtetése.
2. Az Intézet arculatának megfelelő könyvtár működtetése.
3. Konferenciák és nyári egyetemek szervezése.
4. Könyvek, folyóiratok és jegyzetek megjelentetése.

Internet. Az egyház hivatalos honlapja a www.krisna.hu címen található, és minden fontosabb információt tartalmaz a közösségről. Tudományos témákkal foglalkozik kétkedő hangnemben a www.extra.hu/szkepszis honlap. A www.tortanet.hu címen egészséges torták rendelhetők meg, amelyek az egyház sütődéjében készülnek. A www.krisna-volgy.hu címen a somogyvámosi krisna-völgy önálló honlapja olvasható.

Mentálhigiénés program. Az egyház drogellenes programjának vezetője rendszeresen tart előadásokat középiskolákban a drogfogyasztás ártalmairól, illetve az elkerülését (vagy leszokást) elősegítő értelmes életcélokról.

Fesztiválok, ünnepek, nyilvános programok. A Budapesten és vidéken egyaránt megrendezésre kerülő fesztiválok tulajdonképpen kulturális rendezvények, „India-show”-k, amelyek során a fesztivál szereplői látványos tálalásban mutatják be a *vaisnava* filozófiát és kultúrát. A másfél órás program része zene- és táncbemutató, diavetítés, pantomim és filozófiai előadás. A fesztivál programja a Pepsi Szigeten is sok ember figyelmét vonzza.

A legtöbb *vaisnava* ünnep a somogyvámosi központban zajlik, közülük néhányat szélesebb körben is hirdetnek (Krisna „születésnapja”, Krisna-völgyi búcsú stb.). Ezek a rendezvények a kívülről érkező látogatók számára is sok érdekes, látványos eseményt tartalmaznak. Budapesten minden évben nagyszabású felvonulást tartanak „Dzsagannátha szekérfesztivál” címen, amely egy indiai ünnep meghonosítása. Mivel a feldíszített, hívek által húzott hatalmas szekér az Erzsébet hídon halad át, ez az ünnep kapja a legnagyobb figyelmet mind az átlagemberek, mind a média részéről.

A városi központokban heti rendszerességgel rendeznek nyilvános bemutatkozó programokat, ez pedig sok nyitott ember számára szolgáltat „első kézből származó” tudnivalókat Krisna követőiről.

Utcai éneklés. Időnként a hívek táncos, énekes felvonulásokat rendeznek, amelyek célja a Haré Krisna mantra széleskörű megismertetése. A szokatlan menet általában megmósolyogtatja az embereket, ugyanakkor sokan vidámnak és felszabadítónak tartják.

Rokonok, ismerősök, szomszédok stb. Családi és társadalmi kapcsolatai révén nyilvánvalóan minden Krisna-hívő befolyásolja a közösség megítélését. Mivel minden egyes ember több tucat másik emberrel érintkezik ilyen módon, ez sem elhanyagolható tényező.

Társadalmi kapcsolatok. A közösség „Társadalmi Kapcsolatok és Sajtóirodájának” tagjai rendszeresen találkoznak különféle tudományágak képviselőivel, más vallások lelkészeivel és vezetőivel, mentálhigiénés szakemberekkel és közéleti személyiségekkel. A társadalmilag befolyásos emberekkel való kapcsolatok szélesebb körre is kihatnak.

Írott média. Az országos és regionális lapokban havonta átlagosan 30 újságcikk jelenik meg a Krisna-hitről, a közösség által rendezett eseményekről, illetve Krisna-völgyről. Napjainkban nagyon ritkák a negatív felhangú cikkek, többségük inkább tájékoztató hangvételű.

Rádió- és tévémegjelenések. A Krisna-hívőkről szóló hírek viszonylag gyakori témái a rádió- és televízióműsoroknak, legalábbis létszámarányukhoz képest. Átlagosan havi 3-4 té-

véműsor számol be valamely, a Krisna-hitet érintő eseményről, vagy készít riportot az egyház szóvivőjével vagy valamely más tagjával.

Kutatások. Becslésem szerint az utóbbi években több mint húsz felmérés, szemináriumi és szakdolgozat készült a Krisna-tudat tárgykörében, többségük egyetemi hallgatók által. Közülük sok szociológiai illetve kultúrantropológiai szempontú, de van földrajz szakos tanár („vallásföldrajzi kutatás”), idegenforgalmi, illetve vendéglátóipari szakdolgozat is.

Az Krisna-hívők közösségének felkérésére készült Kamarás István szociológus alapos, sokirányú vizsgálata, amelynek eredménye több tanulmány és egy könyv formájában látott napvilágot.

A fentiekben megkíséreltem feltárni, hogy milyen módokon találkozik/találkozhat ma valaki a Krisna-hívőkkel, s helyenként utaltam rá, hogy ezek a tapasztalatok hogyan befolyásolhatják a krisnások közösségéről alkotott ösztársadalmi képet. Természetesen a társadalom valós viszonyát a Krisna-hívőkhöz bemutató teljesebb kép részletes szociológiai és antropológiai kutatásokat igényelne – amely sok érdekességet árulna el a magyar társadalom toleranciára való képességéről, és a kisebbségekhez való viszonyáról is. A társadalomtudományi kutatások szaporodásával remélhetően egyszer egy ilyen átfogó, naprakész vizsgálatra is sor kerül majd.

FELHASZNÁLT ÉS JAVASOLT IRODALOM:

- Barabás Máté, *Közösségek találkozása: Krisna-völgy Somogyvámoson.* MTA PTI. Etnoregionális Kutatóközpont, Munkafüzetek, 39. Budapest, 1997.
- Fazekas István, „*Aham brahmásmi – Lélek vagyok*”, Tanulmány a Hare Krisna vallásról, (kézirat), Debrecen, KLTE, Szociológia Tanszék, 1997.
- Kamarás István, Krisna-tudat Magyarországon, *Replika*, 1996. 21-22. sz.
- Kamarás István, *Krisnások Magyarországon*, Budapest, Iskolakultúra, 1998.
- Kocsis Gabriella, *Adalékok a Krisna-tudat és a magyar társadalom kapcsolatához*, Kulturális antropológia szak, alapozó dolgozat kézírata, 1997. őszi félév.
- Lux Éva, Krisnás szakrális tárgyak a Néprajzi Múzeum Egyházi Gyűjteményében. *Ethnica*, 2000./3.
- Tasi István, *Kereszténység és Krisna-tudat*, Budapest, MKTHK, 1992.
- Tasi István, *Krisna-tudat Magyarországon*, Budapest, Hare Krisna Központi Iroda, 1994.
- Tasi István: *A vaisnavizmus múltja és jelene*, MTA PTI. Etnoregionális munkafüzetek, Budapest, 1997.
- Tóth-Soma László, *Veda-rahasya*, Szeged, Bába és Társai, 1997.
- Tóth-Soma László (szerk.): *Hare Krisna fehérén-feketén*, Szeged, 1996.